

Тетяна Гранчак,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Сучасні підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту

У статті аналізуються наукові підходи до вивчення бібліотеки як соціального інституту, а саме, культурологічний, документальний інформаційний, інтегративний. Розкривається їх сутність та значення для подальших досліджень процесів інформаційно-комунікативної взаємодії.

К л ю ч о в і с л о в а: функції бібліотеки, культурологічний, документальний, інформаційний, інтегративний підходи до бібліотеки як соціального інституту.

The analysis of the scientific approaches to study of library as social institute is done in the article, the specific of cultural, documentary and informative approaches is reflected, essence and value of integrative approach for subsequent researches of social institute of library is exposed.

K e y w o r d s: social institute of library, cultural, documentary, informative approaches, integrative approaches.

У сучасних умовах інтенсифікації інформаційних обмінів актуалізується питання пошуку шляхів налагодження ефективної комунікації в суспільстві. У зв'язку з цим зростає роль тих соціальних інститутів, які традиційно задовольняли інформаційні потреби соціуму, в першу чергу – бібліотек. Останні від початку свого створення брали активну участь у процесах інформаційно-комунікативної взаємодії. Утім, повномасштабне висвітлення здійснення ними комунікативної функції стало можливим із застосуванням фахівцями інституціонального підходу. Поняття «бібліотека як соціальний інститут» з'явилося порівняно недавно. Як зазначає Р. Мотульський [15], до середини ХХ ст. бібліотека визначалась як зібрання книг, згодом – як установа освітнього, просвітнього, культурного, ідеологічного характеру, або як установа, яка поєднує означені напрями діяльності. В термінологічному словнику закріпилося визначення бібліотеки як «ідеологічної, культурно-просвітньої і науково-інформаційної установи» [4].

Лише в останні десятиріччя ХХ ст. низка дослідників, зокрема М. Акіліна, Н. Жадько, С. Красовський, В. Леонов, Р. Мотульський, К. Селіверстова, А. Соколов, Ю. Столяров, В. Фірсов, М. Слободяник, В. Ільганєва та інші, почала розглядати бібліотеку як соціальний інститут, аргументуючи таку позицію тим, що бібліотека є відносно усталеною формою організації соціального життя, яка забез-

печує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства. Поняття «бібліотека – соціальний інститут» включає в себе весь комплекс функцій, які реалізуються бібліотеками різних типів, видів у різних країнах і в різні часи, починаючи з окремих установ і закінчуючи особистими колекціями.

При цьому бібліотекознавці не виробили єдиного погляду на те, яким саме соціальним інститутом є бібліотека. Тому, метою даної статті є висвітлення різних наукових підходів до вирішення цієї проблеми.

Наприкінці минулого століття, як пише Н. Жадько, у пострадянському бібліотекознавстві «...утвердились два підходи до розгляду сутності бібліотеки як соціального інституту, інформаційний і культурологічний» [8]. С. Басов, погоджуючись з Н. Жадько, дещо уточнює формулювання: конфліктуєчими на світоглядному рівні системами у бібліотекознавстві є технократична і гуманістична ідеології, які спираються відповідно на інформаційно-сервісний і соціокультурний підходи [1].

Однак, не варто позицію деяких бібліотекознавців стосовно бібліотеки як соціального інституту зводити лише до інформаційного (за С. Басовим – інформаційно-сервісного) підходу. З точки зору відмінності їх уявлень від культурологічного підходу, таке розмежування може мати місце. Утім, якщо характеризувати сутність поглядів і концептуальне бачення, то використання терміна «інформаційний»

виглядає не зовсім коректно. Наприклад, складно назвати інформаційним підхід до тлумачення бібліотеки як соціального інституту Ю. Стоярова, наріжним каменем моделі бібліотеки якого був документ, а не інформація. Детально аналізуючи співвідношення понять «документ» і «інформація», дослідник робить недвозначний висновок: «Документом є єдність інформації та носія, прирівнювати носія до документа – дуже сильна натяжка, яка постійно призводить до методологічних помилок. Те саме можна сказати і про прирівнювання інформації до документа» [26]. Уточнюючи, що документ є лише частковим випадком інформації [24], Ю. Стояров все-таки вважає, що маючи справу з бібліотекою, бібліотечною діяльністю варто дотримуватись не інформаційного, а саме документального підходу. Зокрема, коментуючи активізацію досліджень, присвячених інформаційній функції бібліотек, він зазначає: «З розпадом Радянського Союзу після незначного замішання першорядною було вирішено визнати інформаційну функцію. Новим теоретикам здавалось все досить просто, навіть очевидно, що немає про що і дискутувати. Треба, мовляв, погодитися з новою точкою зору і одразу все стане на своє місце. Проте, на практиці нове уявлення спричинило спочатку підміну бібліотечної термінології: замість неї широким потоком хлинули інформаційні поняття, а потім почалася підміна і самої суті бібліотечної діяльності. Наприклад, предметом бібліотекознавства оголошуються не закони і принципи формування, взаємодії і розвитку бібліотечних систем, а взаємодія читачів з інформацією. Слідуючи цьому визначенню, головне своє завдання бібліотекар повинен вбачати не в комплектуванні і видачі літератури, а у проникненні під черепну коробку читача у момент сприйняття ним інформації з публікацій. Але як це здійснити, а головне, навіщо це потрібно чи то бібліотекаряю, чи то читачу? Така установка, якщо сприймати її серйозно, повністю перекидає зміст і сутність бібліотечної діяльності» [25].

Враховуючи внесок вченого, його послідовників у теорію бібліотекознавства [12], варто виокремити серед існуючих на сьогодні основних підходів до вивчення бібліотеки як соціального інституту не лише інформаційний, а й документальний (документний – за В. Скворцовим [21] та документалістський – за Г. Швецовою-Водкою [28]) підхід.

Названі підходи успішно застосовувалися відомими бібліотекознавцями у дослідженнях, які сьогодні вже стали класикою. Так, серед прихильників соціокультурного підходу можна назвати таких як

Н. Бобилева, А. Ванєєв, В. Фірсов, А. Чачко, А. Черняк, М. Дворкіна, Б. Володін, К. Генієва, Н. Жадько та ін.

Сьогодні з культурологічних позицій бібліотека досліджується Т. Марковою, І. Тікуною, Н. Захаровою, Л. Лучкою, Г. Паршуковою, Н. Новиковою, Н. Солонською, О. Матвійчук, В. Ясьмо та ін. Так, Т. Маркова [14], констатує, що бібліотека як культурний інститут привертає до себе увагу фахівців з часів її усвідомлення специфічним елементом життя культурної людини, досліджує цю інституцію як культурний феномен, витлумачуючи її в широкому культурно-філософському сенсі – зі своєю структурою, системою організації, еволюцією своїх інститутів, культурно-соціальних функцій.

І. Тікунова, ведучи пошук шляхів вирішення проблеми соціокультурних трансформацій сучасної бібліотеки як соціального інституту, розглядає останню як елемент соціокультурної інфраструктури сучасного суспільства. Дослідниця констатує, що бібліотека, залишаючись соціокультурним інститутом відтворення знань, в умовах формування суспільства знань стає визначальним структурним елементом сучасної соціокультурної інфраструктури. За словами І. Тікунової, «сучасна бібліотека – це адаптивна багатфункціональна, відкрита культурно-цивілізаційна інституція, призначення якої – сприяння обігу і розвитку накопиченого людством знання шляхом забезпечення вільного доступу до нього, збереження документованого знання як суспільного надбання» [27].

Н. Захарова обґрунтовує доцільність осмислення й розкриття ролі бібліотек у культурно-просвітницькій діяльності як актуального завдання бібліотекознавства в період становлення основних засад нової парадигми національно-культурного розвитку України [9]. Нею досліджується культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, висвітлюється історія становлення та розвитку культурно-просвітницької діяльності НБУВ, трансформація культурно-масової роботи у культурно-просвітницьку та культурно-інформаційну, аналізуються основні форми та методи даного напрямку діяльності, простежується їх еволюція відповідно до запитів суспільства, розкривається роль культурно-просвітницької діяльності сучасної бібліотеки у підвищенні ефективності використання нагромаджених людством знань, інформаційних ресурсів.

Л. Лучка досліджує роль бібліотек різного підпорядкування у культурно-духовних процесах Катеринославщини, розглядає форми та напрями їх діяльності, відтворює картину становлення та роз-

витку бібліотек наукових товариств, музейних закладів, громадських об'єднань [13].

Г. Паршукова визначає особливе місце бібліотеки як соціально-культурного інституту серед інших соціальних утворень, розглядає пов'язані з цим «соціально значущі функції» бібліотеки, звертаючи увагу на ту роль, яку відіграє книгозбірня в культурному просторі [19].

Згадані вище автори справедливо називають бібліотеку феноменом світової культури, чинником розвитку суспільства, розглядають її як соціальний об'єкт культурного призначення, якому належить особлива роль у задоволенні інформаційних і культурних потреб суспільства.

При цьому Г. Паршукова, дотримуючись позицій культурологічного підходу, з одного боку, вказує на небезпеку аномії бібліотеки як соціального інституту (однією з причин цього дослідниця називає надмірну персоналізацію бібліотечної діяльності, що призводить до визначення пріоритетів бібліотеки відповідно до схильностей її керівників – автоматизація, бібліосоціальна робота, просвіта, освіта і т. п.), а з другого, звертає увагу на активізацію за таких умов латентних функцій бібліотеки, наприклад, «пожвавлення бібліосоціальної роботи (виконання бібліотеками поряд з традиційними деяких функцій установ соціальної сфери, вирішення частини соціальних проблем своїх користувачів методами бібліотечної діяльності)» [19]. Посилаючись на Ю. Столярова, котрий робить висновок про кризу бібліотеки як соціального інституту через те, що вона не змогла своєчасно інтегруватись ні в хід науково-технічного прогресу (саме це спричинило появу наприкінці 1950-х рр. мережі структур НТІ), ні в інформатизацію суспільства, Г. Паршукова відносить активізацію латентних функцій бібліотеки до кризових проявів. Звичайно, немає підстав сумніватися у твердженні дослідниці стосовно розширення меж функціонування бібліотеки. Взяти хоча б активізацію участі бібліотек у процесах політичної комунікації та правовій сфері. Однак, важко погодитись з її визначенням цих процесів як кризових для бібліотеки. Точніше, як кризових у негативному сенсі. Виходячи з позицій синергетики, варто розглядати нинішню кризу бібліотеки як таку, що стимулює вироблення нових правил, норм, цінностей, завдань тощо для функціонування її як соціального інституту. В цьому сенсі розширення функцій бібліотеки, так само як і персоналізація її діяльності, є проявом не дезінтеграції, а пошуку механізмів адаптації до тотальних змін, тобто розвитком і трансформацією її системи. В даному контексті де-

далі більше актуалізуються дослідження участі бібліотек у «нетрадиційних» для них сферах діяльності, зокрема у процесах політичної комунікації. Утім, Г. Паршукова, виходячи із сутності бібліотеки як культурного феномена, обмежує свої розвідки розглядом невідповідності завдань бібліотеки щодо створення умов для реалізації дедалі зростаючих культурних запитів користувачів сучасному невисокому рівню культури суспільства, зумовленому запровадженням ринкових відносин. Отже, питання впливу бібліотеки як суб'єкта процесів політичної комунікації на трансформацію бібліотеки як соціального інституту перебувало поза увагою фахівців і залишилось недослідженим.

Інформаційного підходу до дослідження діяльності бібліотеки дотримуються в своїх працях В. Скворцов, Н. Сляднева, О. Онищенко, М. Слободяник, В. Горовий, Г. Шемаєва, І. Давидова, Т. Берестова та ін.

З обґрунтуванням інформаційної парадигми бібліотечної науки наприкінці 1990-х рр. виступив В. Скворцов, який, аналізуючи вплив на бібліотечну сферу процесів інформатизації суспільства, зазначив, що наслідком цього стала «нова, більш конкретна, більш специфічна концепція бібліотеки, яка відображає потреби людства, котра інформатизується. Вона отримала назву інформаційної концепції бібліотеки» [21].

За В. Скворцовим, інформаційна концепція ґрунтується на тому, що центральне місце у діяльності бібліотеки належить «не документу загалом, не книзі, не журналу, не газеті зокрема, а саме інформації». Вчений основною функцією бібліотеки визначає інформаційну, яку розуміє як «сукупність видів її (бібліотеки. – Авт.) діяльності з інформаційного забезпечення матеріального і духовного виробництва. Реалізація функції проявляється у вигляді процесу задоволення інформаційних потреб користувачів за рахунок масиву інформації, накопиченого в ній, а також інших доступних їй джерел інформації. Це фундаментальна, універсальна, сутнісна функція сучасної бібліотеки» [21].

Концепцію трансформації бібліотеки у загальнодержавний науково-інформаційний комплекс, що була реалізована на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України, розробив у 1990-х рр. О. Онищенко [16–18] – засновник вітчизняної школи інформаційного бібліотекознавства. Вчений вже тривалий час досліджує роль бібліотек як універсальних інформаційних центрів у соціокультурних

процесах, котрі відбуваються у державі, у формуванні в Україні інформаційного, громадянського суспільства.

Н. Сляднева, аналізуючи специфіку інформаційно-аналітичної діяльності, розглядає бібліотеки в якості «інформаційно-інфраструктурних, інформаційно-допоміжних служб, які традиційно впорядковували інформаційний простір, оптимізували і направляли рух інформаційних потоків, забезпечували збереження накопичених інформаційних ресурсів тощо» [23].

Грунтовне дослідження бібліотеки як елемента інформаційного простору провела Т. Берестова [3].

В. Горовий, аналізуючи зміни, що відбуваються сьогодні у сфері соціальної інформації, торкаючись питання її організації та впливу на розвиток соціуму загалом, визначаючи соціальну інформаційну базу як весь необхідний обсяг соціально значущої інформації, керований, постійно поповнюваний, призначений для самоідентифікації, збереження і розвитку певної людської спільноти, розглядає бібліотечні заклади як загально-суспільні інформаційні центри, здатні акумулювати соціально значущу інформацію, управляти широкими інформаційними потоками і задовольняти суспільні інформаційні потреби, а також визначає місце і перспективи бібліотечних структур у процесі творення й розвитку інформаційної бази українського суспільства [5].

М. Слободяник, конструюючи базову модель бібліотеки, серед основних її елементів, поряд з управлінням, комунікаційними функціями, називає її інформаційний потенціал та інформаційну діяльність [22]. Основними складовими «інформаційного потенціалу», на думку дослідника, є бібліотечний фонд і каталоги, електронні бази даних. Елемент «інформаційна діяльність» покликаний забезпечити ефективний пошук і надання читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також інтегрованої і синтезованої інформації. Сьогодні результатом інформаційної діяльності дедалі частіше стає система інформаційної продукції і послуг для читачів, особливо для віддалених користувачів бібліотеки. Цей елемент, як вважає науковець, забезпечуватиме ефективне використання інформаційного потенціалу в комунікаційній діяльності бібліотеки.

Інформаційно-комунікаційні аспекти функціонування бібліотеки стали предметом наукового інтересу Г. Шемаєвої [29]. Дослідниця розглядає використання електронних технологій у поширенні наукової інформації, зокрема електронних книг, журналів, ок-

реслює, пов'язані з цим, нові завдання, що постають перед бібліотеками, – дотримання авторського права, архівне зберігання електронних варіантів, особливо у випадках, коли видання існує виключно в телекомунікаційній мережі.

І. Давидова аналізує бібліотеки як інституції, що функціонують на документно-інформаційному та інформаційно-когнітивному рівнях соціальних комунікацій. Прагнучи вирішити проблему забезпечення професіоналізації управління інформаційними ресурсами бібліотеки, авторка пропонує доповнити бібліотечну діяльність інформаційним менеджментом, ефект від застосування якого стає особливо відчутним у бібліотеках з великим і різноманітним технологічним потенціалом. На думку І. Давидової, можливі два варіанти розроблення стратегії розвитку бібліотеки: «від інформаційних ресурсів до ринків» та «від платоспроможних ринків до інфоресурсів» [6].

Що стосується документального підходу, то його відстоюють Ю. Столяров, Н. Кушнарєнко, С. Кулешов, Г. Швецова-Водка, А. Соляник, О. Борисова, К. Селіверстова, О. Коршунов. У 2012 р. в Росії з питання використання документального підходу в бібліотекознавстві Є. Плешкевичем захищено докторську дисертацію «Документальный подход в библиотечном ведении и библиографоведении: этапы формирования и направления развития» [20]. У працях названих авторів детально аналізуються поняття «документ», «документована інформація», «документні ресурси» та ін., звертається увага на появу (під впливом поширення електронних технологій) нових понять «електронний ресурс», «електронний документ» тощо, бібліотека розглядається як інститут, покликаний забезпечувати доступ користувачів до потрібних їм документів та ін.

Є. Плешкевич у своєму дисертаційному дослідженні, аналізуючи розвиток бібліотечно-бібліографічних дисциплін, робить висновок про оформлення в них кількох напрямів документального підходу. Центральне місце вчений відводить документальному напрямку, основні положення якого були розроблені П. Отле і розвинуті С. Бріє, Ю. Столяровим. Другий напрям – комунікаційний – оформився в процесі досліджень комунікаційної природи документа. Його основні положення активно розроблялись А. Соколовим і Г. Швецовою-Водкою.

Але з поглибленням процесів інформатизації актуалізувалось питання інформаційної природи документа, що спричинило виокремлення у 1990-х рр. інформаційного підходу (В. Скворцов, Н. Сляднева). У відповідь на це Є. Плешкевич зауважив, що

«інформаційна природа бібліотеки і бібліографії, розглянута без врахування її документальної специфіки, виявилась недостатньо розкритою». На його думку, причиною цього стала відсутність спеціалізованих теоретичних досліджень, орієнтованих на комплексне документально-інформаційне розкриття специфіки процесів у бібліотечній, бібліографічній і близьких до них видів діяльності.

С. Плешкевич докладає чимало зусиль, щоб обґрунтувати необхідність об'єднання інформаційного і документального підходів у документально-інформаційний. Однак, ця ідея не вирізняється новизною. Ще у 2008 р. В. Копанєва у своєму дослідженні «Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст.)» (2008 р.) вказувала на намагання деяких дослідників розглядати бібліотеку з позицій інформаційно-документального підходу [11].

Про доцільність інтегрування різних підходів у процесі дослідження бібліотеки як соціального інституту писала і В. Ільганаєва, простежуючи діалектичний зв'язок між культурою та інформатизацією. На думку дослідниці, інформаційну політику варто розглядати як культурне обґрунтування інформатизації, а управління інформаційними процесами має на меті гармонізацію інформаційних середовищ на різних рівнях функціонування соціумних систем. «Бібліотека, якої б форми вона не набувала під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, – робить висновок В. Ільганаєва, – через свої сутнісні функції залишається найважливішою культуроутворюючою соціальною структурою. Бібліотечна сфера діяльності як соціальний інститут, переживаючи трансформацію під впливом інформатизації, всіма своїми засадами входить у живу тканину сучасного інформаційного середовища і одночасно є джерелом і носієм інформаційної культури» [10].

Надуманим вважає протиставлення інформаційного і культурологічного підходів до бібліотеки як соціального інституту Т. Берестова. Такі намагання вона пояснює достатньо вузьким тлумаченням терміна «культура». Посилаючись на М. Дворкіну, яка розглядає інформаційне (а, отже, і бібліотечне), «як феномен культури і комунікації, як механізм доступу користувачів до інформації і поширення знань» [7], Т. Берестова вважає перебільшенням твердження про те, що бібліотека відіграє вирішальну роль у засвоєнні інформації та введенні людини в «культуротворчість» (на її думку, це здійснює інформація, котра міститься в документі). Однак, дослідниця не відкидає можливості культуротворчості у випадку, якщо

бібліотека бере на себе ролі інших комунікаційних інститутів: освіти, дозвілля тощо. Вона солідаризується з М. Дворкіною в тому, що філософія доступності інформації та ідеали просвітництва у бібліотечному контексті фактично не мають відмінностей і робить висновок, що і в соціокультурному аспекті у бібліотеки головною (сутнісною) функцією залишається комунікаційна, тобто «організатора «зустрічі» Документа і Споживача» [2].

Подібну думку висловлює і С. Басов [1]. Він обґрунтовує необхідність доповнення інформаційної складової діяльності бібліотеки з обслуговування читачів – видача книги на замовлення, пошук потрібного читачу документа (тобто, надання читачу документної послуги) – культуротворчою складовою, яка включатиме створення культурних цінностей та їх інтерпретацію. «З нашої точки зору, – пише С. Басов, – бібліотечне обслуговування має двоєдину сутність, воно подвійне за своєю природою, бо спирається на два види активності: інформаційну і соціокультурну, які породжують на практиці два відносно самостійних види діяльності, котрі конкурують один з одним за критерієм «час обслуговування». Час документарного обслуговування – від отримання запиту до видачі документа – має прагнути до нуля. Споживач схильний мінімізувати свої часові затрати на пошук інформації, і навіть відмовитися від послуг бібліотекаря на користь технічних засобів, які забезпечують йому віддалений доступ. А час соціокультурної спільної діяльності у просторі бібліотеки має прагнути до безкінечності. Адже тільки соціокультурна діяльність перетворює людину на повноцінну особистість. У цьому виявляється її культурна стратегія, творче начало, направлені на конкретного читача» [1].

Привертає увагу спроба дослідника розглянути суперечність між інформаційною та соціокультурною активністю книгозбірні як основний закон бібліотечної діяльності, порушення якого неминуче призведе до втрати (зміни) соціальної сутності інституту бібліотеки.

Детально проаналізувавши переваги й недоліки кожного з підходів, Р. Мотульський на початку 2000-х рр. вніс пропозицію щодо їх об'єднання [15]. Враховуючи поліфункціональність бібліотеки, постійну зміну нею пріоритетів своєї діяльності, таку пропозицію, на нашу думку, можна вважати цілком логічною.

У низці своїх праць вчений розкриває сутність бібліотеки як соціального інституту, принципи діяльності, функції, типологізацію бібліотек, концептуальні засади їх розвитку в умовах інформати-

зації. Він визначає роль бібліотеки як соціального інституту, розглядає сучасний стан бібліотеки в умовах розвитку електронних технологій, розмірковує над перспективами бібліотечної галузі. Привертає увагу те, що початкове визначення Р. Мотульським бібліотеки як «соціального інституту, що здійснює збирання і поширення в просторі й часі соціально значущих документів з метою задоволення інформаційних потреб користувачів» дається в руслі визначення, запропонованого раніше Ю. Столяровим, хоча й дещо суперечить визначенню мети бібліотеки: задоволення інформаційних потреб. Адже, виходячи з мети, більш логічно було б визначити бібліотеку як інститут, що здійснює збирання і поширення не документів, а знань, або, як мінімум, інформації. Надалі дослідник звертає увагу саме на цей аспект функціонування сучасної бібліотеки і зазначає, що «бібліотека є одним з елементів системи створення і поширення інформації в суспільстві, і як хранитель, і розповсюджувач документів, посередник між документом і споживачем безпосередньо бере участь у процесі задоволення інформаційних потреб і створення індивідом нової інформації». Враховуючи розвиток інформаційної функції бібліотеки, Р. Мотульський зауважує, що бібліотека «виступає також у ролі колективного автора, створюючи бібліографічну, аналітичну, реферативну та інші види інформації, які згодом оформлюються в такі види документів, як каталоги, картотеки, електронні бази даних, самостійні видання – журнали, збірники, монографії», і на цій підставі робить висновки про можливість класифікувати бібліотеку як інформаційний соціальний інститут.

Водночас, зважаючи, що інформація, яка зберігається в бібліотеці і містить дані про всю діяльність людства, є відображенням його культури, можна констатувати: бібліотека як результат діяльності людства і як хранитель інформації про результати його діяльності виступає культурним соціальним інститутом. «При такому підході, – пише Р. Мотульський, – поняття «культура» й «інформація» є синонімічними: культура – все, що створено людиною, а інформація – відображення всього, що створено людиною. У зв'язку з цим дискусія про те, яким соціальним інститутом є бібліотека – культурним чи інформаційним, втрачає сенс. Беручи до уваги цей факт, а також виходячи з того, що бібліотека включена в різні підсистеми суспільства і безпосередньо пов'язана «...із забезпеченням інтересів соціальної спільноти загалом», її необхідно розглядати як інтегративний соціальний інститут, котрий включає інформаційні й культурні

компоненти, здійснює збір, зберігання і поширення в просторово-часовому континуумі соціально значущих документів з метою задоволення і формування інформаційних потреб користувачів» [15].

Інтегративну сутність бібліотеки стосовно зовнішнього середовища не заперечує сьогодні й засновник документального підходу Ю. Столяров. Визначаючи основні функції елементів бібліотеки – інформаційну для документа, меморіальну для бібліотечного фонду, реорганізаційну для контингенту користувачів, техногенну для матеріально-технічної бази, – вчений вважає, що бібліотека стосовно зовнішнього середовища загалом «виконує інтегративну цілісну (в науці її називають емерджентною) функцію, в якій зливаються функції всіх її складових елементів і підсистем. Ця функція полягає в тому, щоб поєднати документ і користувача, документи між собою, користувачів і бібліотекарів і т. д.» [25]. Ю. Столяров визначає зовнішньосистемною, онтологічною, сутнісною функцією бібліотеки як цілісності саме документально-комунікаційну.

Отже, розуміння бібліотеки як інтегративного соціального інституту виводить вивчення її функціонування за межі виключно культурної або інформаційної сфер і відкриває широкі перспективи для дослідження участі бібліотечних структур в різноманітних соціально-комунікаційних процесах. Саме така позиція сприяє розширенню інформаційно-комунікаційної участі бібліотеки у суспільних процесах, підвищенню її авторитету як соціального інституту.

Список використаних джерел

1. Басов С. А. Библиотека: формирование базовых ценностей на переломе эпох [Электронный ресурс] / С. А. Басов // Роль библиотеки в формировании регионального социально-культурного пространства: сб. науч. тр. / ГПНТБ СО РАН; отв. ред. Е. Б. Артемьева. – Новосибирск, 2009. – С. 3–23. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=320. – Загл. с экрана.
2. Берестова Т. Ф. Библиотека как элемент информационного пространства (к разработке концепции) [Электронный ресурс] / Т. Ф. Берестова // Библиотековедение. – 2004. – № 6. – С. 43–51. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/kb/articles/article.php?a_uid=140. – Загл. с экрана.
3. Берестова Т. Ф. Общедоступная библиотека как часть информационного пространства: теоретико-методологические аспекты: моногр. / Т. Ф. Берестова; МГУКИ, ЧГАКИ. – Челябинск: ЧГАКИ, 2004. – 462 с.
4. Библиотечное дело: терминолог. словарь / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина; [сост.: И. М. Сулова, Л. Н. Уланова. – 2-е перераб. и значит., доп. изд.]. – М.: Книга, 1986. – С. 21.

5. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – К., 2005. – 300 с.
6. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2005. – 294 с.
7. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: Новая реальность: лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Изд-во МГУКИ; ИПО «Профиздат», 2000. – 46 с.
8. *Жадыко Н. В.* Анализ существенных характеристик библиотеки как социокультурного института / Н. В. Жадыко // Библиотековедение. – 1996. – № 3. – С. 54–64.
9. *Захарова Н. Б.* Культурно-просвітницька діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2008): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 [Електронний ресурс] / Захарова Наталія Борисівна; Національна академія наук України; Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 19 с.
10. *Ильганаева В. А.* Информационная среда как фактор осознания культурной миссии библиотек / В. А. Ильганаева // Сайт кафедры библиотековедения Москов. гос. ун-та культ. и искусств. – Режим доступа : <http://libconf.narod.ru/2003/s1/iliganaeva.htm>. – Загл. с экрана.
11. *Копанева В. О.* Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки ХХ ст. – поч. ХХІ ст). [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Копанева Вікторія Олександрівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/books/2008/08kvornb.html>. – Назва з екрана.
12. *Лукашов И. В.* Идентификация научных школ в библиотековедении (на примере школы Ю. В. Григорьева – Ю.Н. Столярова) [Электронный ресурс] / И. В. Лукашов // Научные и технические библиотеки. – 1998. – № 10. – С. 62–74. – Режим доступа: http://vivaldi.gpntb.ru/ntb/ntb98/10/f10_07.pdf/open. – Загл. с экрана.
13. *Лучка Л. М.* Бібліотеки у культурно-освітньому просторі Катеринославщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 [Електронний ресурс] / Лучка Людмила Миколаївна; Дніпропетр. нац. ун-т ім. О.Гончара. – Д., 2010. – 20 с.
14. *Маркова Т. Б.* Библиотека как феномен культуры [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / Маркова Татьяна Борисовна; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб, 1999. – 16 с.
15. *Мотульский Р. С.* Библиотека как социальный институт [Электронный ресурс] / Р. С. Мотульский. – Мн.: Бел. гос. ун-т культуры, 2002. – С. 3–7, 13–230, 232–278, 332–374. – Режим доступа : http://old.nlb.by/director/images/stories/docs/CD-ROM/soc_inst/soc_inst.htm. – Загл. с экрана.
16. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / А. С. Онищенко, В. Г. Попрощая // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. / редкол.: А. С. Онищенко (пред.) [и др.]. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 15–39.
17. *Онищенко О. С.* Вернадський та його внесок у заснування та розвиток Національної бібліотеки Української держави / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – 2003. – № 2. – С. 2–9.
18. *Онищенко О. С.* Національні бібліотечно-інформаційні ресурси : базові проблеми формування : матеріали Міжнар. наук. конф. «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток» / О. С. Онищенко // Бібл. вісн. – 1999. – № 6. – С. 14–30.
19. *Паршукова Г. Б.* Власть над культурным пространством [Электронный ресурс] / Г. Б. Паршукова // Библиотечное дело. – 2009. – № 07(97). Режим доступа : <http://www.bibliograf.ru/issues/2009/4/123/0/895>. – Загл. с экрана.
20. *Плешкевич Е. А.* Документальный подход в библиотековедении и библиографоведении : этапы формирования и направления развития [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 05.25.03 / Плешкевич Евгений Александрович ; Москов. Гос. ун-т культ. и искусств. – Казань, 2012. – Режим доступа : http://www.ceninauku.ru/page_29173.htm. – Загл. с экрана.
21. *Скворцов В. В.* Современная концепция библиотеки [Электронный ресурс] / В. В. Скворцов. – Режим доступа : http://libconf.narod.ru/2002/4s/s4_p16.htm. – Загл. с экрана.
22. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/2.pdf. – Загл. с экрана.
23. *Сладнева Н.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. Сладнева // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2(57). – С. 14–21. – Режим доступа: <http://abfarida.narod.ru/sladneva.htm>. – Загл. с экрана.
24. *Столяров Ю. Н.* Документ как частный случай информации [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа: www.gpntb.ru/win/inter-events/.../142.pdf. – Загл. с экрана.
25. *Столяров Ю. Н.* Существенные функции библиотеки [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа : http://schoollibrary.ioso.ru/index.php?news_id=144. – Загл. с экрана.
26. *Столяров Ю. Н.* Термины, производимые от слова документ [Электронный ресурс] / Ю. Н. Столяров. – Режим доступа : http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/10/f10_09.html. – Загл. с экрана.
27. *Тикунова И. П.* Концептуальная модель современной библиотеки: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Тикунова Ирина Петровна; Помор. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – Архангельск : [б.и.], 2007. – 18 с.
28. *Швецова-Водка Г. Н.* Документоведческие термины [Электронный ресурс] / Г. Н. Швецова-Водка // Документ в системе социальных коммуникаций: сб. матер. III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием. – Томск: Томский гос. ун-т, 2008. – 448 с. – С. 40–42. – С. 41. – Режим доступа : http://www.if.tsu.ru/chair5/works/Conference_2007.pdf. – Загл. с экрана.
29. *Шемаева Г. В.* Бібліотека в системі наукової комунікації : коеволуційні процеси розвитку [Рукопис] : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Шемаєва Ганна Василівна; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 446 с.